

ἐλληνικοῦ λαοῦ, πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἡθῶν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, ἅτινα ἀπὸ τινος ἤρξαντο νὰ χαλαρῶνται, πρὸς ἀποσάθρωσιν τῶν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀρθοδοξίας· καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀπειλουμένων κινδύνων, πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν καθ' ἡμῶν ἐνεργειῶν τῶν ἱεραποστολικῶν ἐταιρειῶν τῶν ἐτεροδόξων Χριστιανῶν, πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν κατὰ τοῦ Ἑθνισμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐφθδων τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων, καὶ τέλος πρὸς διάσωσιν τῶν προνομίων, τῶν κανονιζόντων τὰς μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πύλης σχέσεις. Τὸ ἔργον εἶναι δυσχερές· ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπαινος ἔσται αὐτῷ, δεικνυμένῳ ἀνταξίῳ τῶν περιστάσεων, μέγας. Ὁ Θεὸς βοηθός!

Α. ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΡΑΓΚΑΒΗ

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ῥαγκαβῆ — καὶ ἔργον ἐνταῦθα δὲν ἀποκαλῶ τὸ συντελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὰς διαφόρους πολιτικάς, κοινωνικάς, καὶ παιδευτικάς ἀνάγκας τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος, ἀλλὰ τὸ δημιουργηθὲν κατ' ἐλευθέραν ἔμπνευσιν, — τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς παρίσταται τὸ πρῶτον εἰς τὸν θεώμενον αὐτὸ ἐξ ἀπόπτου, μὲ διαστάσεις ὑψηλοῦ καὶ εὐρέως οἰκοδομήματος, ἐκπληττει καὶ ἐπιβάλλει ἀνεπιφύλακτον τὸν σεβασμόν. Ἀλλ' ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις, ἂν δὲν ἐξαλείφεται πᾶσα, οὐσιωδῶς μεταβάλλεται πρὸ τοῦ ἐπιχειροῦντος νὰ πλησιάσῃ καὶ ἐξετάσῃ προσεκτικώτερον τὸ ἐπιβλητικὸν οἰκοδόμημα.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς διέπρεπεν ὡς ὑπουργός, ὡς διπλωμάτης, ὡς ἀρχαιολόγος, ὡς διδάσκαλος, ὡς διαμορφωτὴς τῆς σχολικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς συγγραφεὺς διδακτικῶν βιβλίων παντοίας ὕλης, ὡς μεταφραστής, ὡς δημοσιογράφος, ὡς εὐρυμαθέστατος λόγιος, ὡς χαλκέντερος ἐργάτης, ὡς ἀγχινοῦστατος καὶ διαλεκτικώτατος ἀνὴρ, ὡς... ἀλαταποθηκάριος γνησιωτάτου ἁλατος εὐφυολογημάτων· καὶ εἶνε περιττὸν νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα τὸ πολλάκις ῥηθέν, ὅτι ἡ δράσις ἡ ποιικίλη καὶ ἡ ἐγκυκλοπαιδικὴ ἐργασία τοῦ ἀνδρὸς εἶνε τὸ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς καταστάσεως τοῦ νεοσυστάτου βασιλείου, τοῦ ὁποῦ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ἀνάγκας ἀνέλαβαν νὰ θεραπεύσουν οἱ σχετικῶς πρὸς ταύτας ἐλάχιστοι καὶ σπάνιοι λογάδες τῶν χρόνων ἐκείνων. Τῆς φιλοπατρίας, τῆς παιδείας, καὶ τῆς φιλεργίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ὁ Ῥαγκαβῆς εἶνε ἡ τελειοτάτη συγκεκριαλίστις, αὐτὸ τὸ σύμβολον τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἔσπευδε τότε αὕτη σκεπτομένη καὶ ἐνεργοῦσα. Ἀλλὰ τοὺς ἀνωτέρω ἀπαριθμηθέντας τίτλους, ὅσον καὶ ἂν εἶνε τιμητικοί, ὅσα καὶ ἂν παρέχουν δικαιώματα πρὸς τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην, εἶμαι

βέβαιος ὅτι, ὁσάκις ἐτύχαινε νὰ τοὺς ζυγίσῃ, θὰ τοὺς εὕρισκε βαρύνοντας ὀλιγώτερον ἐνὸς μόνου, μελωδικοῦ καὶ ἀκτινοδόλου ὡς οὐδεὶς ἕτερος, τοῦ τίτλου Π ο ι η τ ῆς! Τὸ μέγα ὄνειρον τοῦ Ῥαγκαβῆ, καὶ ἂς μὴ τὸ ἔλεγε, καὶ ἂς μὴ τὸ ἔδειχνε φανερά, καὶ ἂς μὴ τὸ ἐπραγματοποίησεν ὅπως ἴσως ἐπίστευεν — ἦτο τὸ ὄνειρον τῆς ποιητικῆς δόξης· ὁ ἔρωσ τῆς ποιήσεως ἦτο παρ' αὐτῷ ἰσχυρότερος παντός· ἄλλου αἰσθηματος. Ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀποδυθεὶς εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, εἰσηγητὴς γενόμενος ποιητικῶν διαγωνισμῶν, πρόθυμος πάντοτε ν' ἀναμειγνύεται καὶ παρέχῃ τὴν γνώμην του εἰς πᾶν ζήτημα, οὐχὶ ὀλίγας ἐπιθέσεις ὑπέστη ἐξ ἀντιπάλων καὶ πλείστας πικρίας θὰ ἐδοκίμασεν· ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν βέλος ποτὲ ἐπόνεσεν ἐκεῖνον ὀξύτερον τοῦ βέλους, ὅπερ ἐξετοξεύθη ἐναντίον του οὐχὶ ἐκ θηριώδους τινὸς Πάρθου, ἀλλ' ἐκ τῶν ῥοδίνων χειλέων εὐγενοῦς κυρίας. Ὁ Ῥαγκαβῆς, γηραιὸς πλέον, οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, συνώδευε ποτὲ ἐν Ἀθήναις κυρίαν, διὰ στενῆς φιλίας συνδεδόμενος μετ' αὐτῆς· ἐκεῖ ἔτυχε λόγος περὶ ποιήσεως, δὲν εἰξεύρω τί εἶπεν ὁ Ῥαγκαβῆς π � ο δ ο τ ι κ ὸ ν τῆς ιδιότητός του, καὶ ἡ συμπεριπατήτρια στραφεῖσα μετ' ἐκπλήξεως ἠρώτησε :

— Μπα! εἴσθε ποιητής;

Ὁ ἴδιος Ῥαγκαβῆς διηγεῖτο τὸ συμβᾶν μὴ ἀποκρύπτων τὴν πικρὰν αὐτοῦ ἐκπληξιν ἐπὶ τούτῳ. Ὅχι διότι ἦτο ματαιόδοξός τις καὶ περιφίλαυτος καὶ παιδαριώδης θηρευτὴς ἐγκωμίων· ἀλλὰ διότι ἀνὴρ ἐργασθεὶς ὡς ἐκείνος καὶ ὡς ἐκεῖνος ὀνομαστός, ἂν δὲν ἤξiou πάντας ἀναγνώστας ἢ γνώστας τῶν στίχων του, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφραντάζετο ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ συναντήσῃ ἐν Ἀθήναις ἀνθρώπους τόσο ἐγγὺς καὶ τόσο μακρὰν αὐτοῦ, ὑποδεχομένους ὡς γνώριμον τὸν εὐγενῆ ἄνδρα καὶ ἀγνοοῦντας τὸ ἐν αὐτῷ εὐγενέστατον στοιχείον· τὸν ποιητὴν. Τοιαύτης φύσεως ἀδιαφορία δύναται νὰ συνταράξῃ τὰ νεῦρα καὶ τοῦ ἀπαθεστάτου καὶ μᾶλλον μετρίφρονος τῶν μουσολόγων.

Ἐπειτα, ἐπαναλαμβάνω, ὁ Ῥαγκαβῆς ἡγάπα τὴν ποίησιν περισσότερον πάσης ἄλλης ἀσχολίας του· ἦτο ἀρκετὰ πνευματώδης διὰ νὰ καταλαμβάνῃ τὴν ὑψηλὴν σημασίαν τῆς. Ἀπὸ τῶν ἐφήθων χρόνων μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν τοῦ βίου του δὲν ἐγκατέλιπεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὰς ποιητικὰς φροντίδας, τὰς στιχουργικὰς ἐργασίας του. Ὡς ποιητὴς ἐνεφανίσθη μείραξ τὸ πρῶτον εἰς τὸ κοινὸν τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος, καὶ ὡς ποιητὴς παρέδωκε τὴν ὑστάτην πνοήν, ἀγωνιζόμενος νὰ συνθέσῃ δίστιχον πρὸς φίλην δέσποιναν, καὶ φροντίζων περὶ διευθετήσεως τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος· καθόσον ὁρθῶς ὁ ἀνὴρ συνήσθανετο, ἂν καὶ ἐσκέπτετο ἡμαρτημένως ὅλως, ὅτι πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῆς γλώττης συν-

δέεται αὐτὴ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ποιήσεως. Τὰ ἀλλεπάλληλα ἀπὸ τῆς πρώτης φιλολογικῆς περιόδου τοῦ βίου τοῦ μέχρη τοῦ τέλους τῶν ἡμερῶν τοῦ ἄρθρου καὶ ἀρθρίδιαι καὶ ὑποτυπώματα καὶ ἀνατυπώματα περὶ ποιητικῆς καὶ μετρικῆς καὶ στιχογραφίας καὶ γλώσσης καὶ ἀρχαίας καὶ νέας προσῳδίας καὶ ἀναστάσεως τοῦ ἀρχαίου μέτρου καὶ ταυτοτήτος τοῦ χρόνου πρὸς τὸν τόνον, καὶ ἡ προθυμία, μεθ' ἧς ὠμίλει καὶ συνέγραφε περὶ τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἡ εὐκολία, μεθ' ἧς πολλάκις δημοσίᾳ ἐπήνει καὶ μέτρια ἔργα καὶ κακοὺς στίχους, καὶ ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ «Περὶλήψει τῆς Ἰστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας» παρέχει πρὸς τοὺς ποιητὰς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων μόνον τὰ ὀνόματα μνημονεύει, καὶ ἡ εὐρύτης τοῦ φιλολογικοῦ τοῦ ἔργου, μᾶς λέγουσι ὅλα ὅτι τὸν Ῥαγκαθέην, τὸν ἀληθινὸν Ῥαγκαθέην δὲν πρέπει νὰ τὸν ἀναζητήσωμεν μέσα εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς του συγγραφάς, τὰς διπλωματικὰς ἀνακοινώσεις, καὶ τὰς εὐφυολόγους ἀπαντήσεις του, ἀλλὰ μέσα εἰς τὰ ποιήματά του· ἐντὸς αὐτῶν εὑρίσκεται ὁλόκληρος ὁ Ῥαγκαθέης, καὶ ὁ διπλωμάτης καὶ ὁ ἀρχαιολόγος καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ εὐφυολόγος καὶ ὁ ἀδιάλλακτος καθαριστὴς καὶ, ἐν γένει, ὁ πολύτροπος καὶ πολυσχιδὴς λόγιος. Ἡ ποίησις ἦτο ἡ δύναμις του, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδυναμία του.

Ὁ πρῶτος τόμος τῶν ποιημάτων του ἐξεδόθη τὸ 1838, καὶ ὁ δευτέρος τὸ 1840. Ὁ ποιητὴς μόλις ἦτο τριακοντούτης. Ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ συνήθως οἱ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ποιηταὶ μόλις ἀντελλοῦν δειλῶς εἰς τὸν ὀρίζοντα πλήρεις συγκεχυμένων ἢ ἀπλάστων ὀνείρων, ἐλπίδας μόνον παρέχοντες μελλούσης λάμψεως. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἶχεν ἤδη ἀνεγείρει εἰς ἐπίφθονον ὕψος τὸ ἔργον του, μέγα τὴν ἔκτασιν, καὶ οὐχὶ μικρὸν τὴν σημασίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἡ πρόωμος αὕτη ἀνάπτυξις δὲν σχετίζεται ἴσως τόσο πρὸς τὸν ἀκμαζόντα τότε ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ῥομαντισμὸν, τοὺς ὑποφῆτας τοῦ ὁποίου διέκρινε πρόωμος καὶ γοργὴ παραγωγὴ ἀριστουργημάτων, ὅσον σχετίζεται πρὸς τὸν ἀτομικὸν χαρακτῆρα τοῦ Ῥαγκαθέου, πρὸς τὴν ἀκάματον ἐνεργητικότητα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἀνυπομονοῦντος νὰ μεταδώσῃ πᾶν ὅ, τι βαθύτερον τῶν ἄλλων ἀπεθησαύρισεν ἐκ τοῦ κόσμου τῶν προγόνων, τὸν ὁποῖον ἐμύησαν αὐτὸν σοφοὶ διδάσκαλοι, πᾶν ὅ, τι μετέλαθεν ἐκ τῆς ξένης καὶ ἰδίᾳ τῆς Γερμανικῆς σοφίας, τῆς ὁποίας ἦτον ἐγκρατέστατος, πᾶν ὅ, τι ἀνεπτέρου τὴν ἀκμαίαν φαντασίαν καὶ συνεχίζει τὴν διάπυρον καρδίαν του, εἰς τὴν ἡρεπωμένην καὶ ἀσχημάτιστον καὶ διακυμαινομένην Ἑλλάδα, εἰς τὴν νηπιάζουσιν κοινωνίαν, ἥτις ὅμως, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῷ προοίμῳ τῆς «Φροσύνης», διότι ἦτο νήπιον, εἶχεν ἀνάγκην ἀσμάτων. Καὶ τὸ νήπιον

τοῦτο ἀνέλαβε νὰ τέρψῃ καὶ νὰ ναχαρίσῃ καὶ ν' ἀποκοιμίσῃ μὲ πρωτάκουστα μελωδήματα ὁ ποιητὴς, γεμάτος ἀπὸ τὴν μέθην, τὴν ὁποίαν ἐγέννα τὸ πρόσφατον ἐτι παρελθὸν τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὡς αἱ μητέρες καὶ αἱ τροφοὶ διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν γαλουχομένα βρέφη ὄνειροπολὼν διὰ τὴν πατρίδα μεγαλεῖα καὶ δόξαν καὶ εὐημερίαν, ἀπεριγραπτα. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο τότε τὸ σπάνιον ἄνθος, τὸ ὁποῖον μάτην ἀναζητοῦμεν, ἀλλ' ἡ καθημερινὴ τροφὴ παντὸς ἀνεπτυγμένου πνεύματος, τὸ πῦρ, ὅπερ ἐθέρμαινε πᾶσαν καρδίαν. Διότι τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἀντήχει παρὰ τοῖς ξένοις μετὰ κραυγῶν συμπαθείας καὶ θαυμασμοῦ, τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον, παρὰ τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, δὲν ἦτο κενὴ φράσις, εἰς ἀχρηστὴν περιπεσοῦσα, καὶ ἡ Ἰδέα δὲν ἦτο χίμαιρα ἀνοήτων, ἀλλ' ἱερὰ πραγματικότης, ἡ ὁποία ἔχτην ἢ βράδιον θὰ ὠδήγει τὸ ἔθνος πρὸς τὴν πληρῶσιν τῶν προαιωνίων πόθων.

Ὁ μέγας ἐνθουσιασμὸς, ὁ πληρὼν τὴν ἀτμοσφῆραν τοῦ ἔθνους, τὸ θελκτικὸς παιδικὸν τῆς κοινωνίας ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν αὐτῇ, καθαρῶτα ἀναφαίνονται ἐντὸς τῶν δύο πρώτων τόμων τῶν ποιημάτων τοῦ Ῥαγκαθέου, ὡς ἐξεδόθησαν τότε. Οἱ τόμοι ἐκεῖνοι περιέχουν ὀλίγον ἀπὸ ὅλα. Ὁ πρῶτος : προοίμια αἰσθητικὰ περὶ δραματογραφίας καὶ κλασικῶν καὶ ῥομαντικῶν πεντάπρακτον δράμα τὴν «Φροσύνην»· μετὰφρασιν τῆς Ἀ' πράξεως τῶν Φοινισσῶν τοῦ Εὐριπίδου· διάφορα ποιήματα κάθε εἶδους, ἀπὸ τῶν πλατωνικῶν ῥεμβασμῶν τῶν «Μνημάτων» καὶ τῆς «Ἀθανασίας», μέχρη τῶν πολιτικοπατριωτικῶν μεγαλαυχιῶν τοῦ «Συνταγματικοῦ»· τὸν «Δῆμον καὶ τὴν Ἑλένην» μακρὸν διηγηματικὸν ποίημα εἰς γλώσσαν δημοτικὴν· «τὰς φυλακάς», διήγημα, καὶ τέλος πραγματεῖαν περὶ ἀρχαίας ἑλληνικῆς προσῳδίας καὶ ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν νέαν. — Ὁ δευτέρος : τὴν «Παραμονήν», τὸν «Λαοπλάνον», τὰ ποιήματα τῶν «Διανομῶν τῶν ἐφημερίδων» ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους, ποιήματα γαλλικὰ καὶ ποιήματα γερμανικά, τὸ Α' τῆς Ὀδυσσεύς εἰς δακτυλικούς ἐξαμέτρους μετ' ἀφαιρέσεως ἐμμέτρου πρὸς τὸν Νεόφυτον Δούκαν. Εὐθὺς ἐξεδηλώθη δι' αὐτῶν ὁ πεφωτισμένος νοῦς, ὁ καλλιεργῶν μετὰ δεξιότητος οὐ τῆς τυχεύουσας πάντα τὰ εἶδη καὶ τὰς ποικιλίας τοῦ φιλολογικοῦ δένδρου, ὁ παντοῖα μηχανήματα ἐφευρίσκων πρὸς διευθέτησιν καὶ παραστάσιν αὐτῶν ὅσον οἶόντε φιλόκαλον καὶ εὐπρόσωπον, ὁ προωρισμένος νὰ ἀναμειχθῇ μετ' ἐπιτυχίας εἰς πᾶσαν ἐργασίαν καὶ νὰ ἀναδεχθῇ πᾶσαν λειτουργίαν· ἰδίως δὲ ἐξεδηλώθη δι' αὐτῶν ὁ ποιητὴς, ὁ ποικίλα μὲν ὄργανα χειριζόμενος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ποικίλας φωνὰς ἐκβάλλων ἐξ αὐτῶν· ὁ λυρικὸς αἰοιδός, ὁ δρα-

ματογράφος, ὁ ἐποποιός, ὁ διηγηματογράφος, ὁ σατυριστής, ὁ πολιτικός, ὁ μεταφραστής, ὁ γλωσσομαθής, ὁ ἀρχαιογνώστης, ὁ ῥυθμοποιός, ὁ πολιτικός, ὁ δημοσιολόγος, ὁ αἰσθητικός, ὁ πολυμαθής. Ὁ νεαρός, ἀλλὰ πλήρης ἐνεργείας καὶ συνέσεως ἀνὴρ, ὁ ἀναβαπτίσας τὸ ὄξυ Φαναριώτικόν του πνεῦμα εἰς τὰ νάματα τῆς «φιλοσόφου Γερμανίας», καὶ εἰς νέον εἶδος ἀναμορφώσας αὐτό· ὁ παραλαβὼν τὴν λύραν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνέκρουον τὰ μονότονα καὶ πῶς ἀνούσια μέλη των οἱ ἐκ Βυζαντίου ποιηταί, ὁ Χριστόπουλος, ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ ὁ θεὸς του ὁ Νερούλης, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς λύρας ἀνακρούσας τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν ἤχους, ἀλλ' ἀριστοτεχνικῶς ὄλως, καὶ εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρέχῃ τὴν ἐντύπωσιν ἀνακρούσεως νέων μελῶν· ὁ ὑπέρτερος τῶν Σούτσων, τῶν ἐφεστίων τότε θεῶν τῆς τέχνης, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς μορφῆς, καὶ κατὰ τὴν χάριν τῆς ἐκτελέσεως· ὁ διδάσκαλος, ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ ὁποίου ὠφελήθησαν καὶ τοὺς ῥυθμούς τοῦ ὁποίου μετεχειρίσθησαν γενεαὶ στιχογράφων· ἐκεῖνος τέλος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἂν δὲν πληροῖ τὸ ἰδεώδες, τὸ ὅποιον σήμερον τρέπομεν περὶ ποιήσεως, οὐχ ἤττον διαμένει ἐς αἰεὶ σεβαστόν.

Ποῖον εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ; Ἡ ῥητορικὴ εὐφράδεια. Ἀναγινώσκων τοὺς στίχους του, κατανοεῖ τις ὅτι ὁ Ῥαγκαβῆς ἔγραφεν ἐν μέτῳ ἔθνη νεωστὶ ἀποσείσαντος τὸν ζυγόν, μεθυμένου ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ καὶ μανιώδους διὰ συνταγματικᾶς ἐλευθερίας, ὄνειροπολῶντος Συνελεύσεις καὶ Βουλὰς καὶ χ α ν ο μ έ ν ο υ διὰ συζήτησιν. Τοὺς δραματικούς καὶ τοὺς ἐπικούς του ἥρωας διακρίνει κυρίως «ὁ λόγος των ἀσκούμενος εἰς κόμπον εὐγλωττίας», κατὰ τὸν στίχον τοῦ Λαοπλάνου. Εἶνε πάντες γνήσιοι κληρονόμοι τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐριστικοῦ καὶ σοφιστικοῦ. Τουρκομάχοι ὀπλαρχηγοί, ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι, Ἕλληνίδες καὶ Χανούμισσαι. κύριοι καὶ δοῦλοι, μίαν γλώσσαν ὁμιλοῦν, τὴν γλώσσαν τῆς ῥητορικῆς. Ὁ χαρακτήρ οὗτος λαμπρῶς ἐκφαίνεται εἰς τὰ δράματα τοῦ Ῥαγκαβῆ. Ἐνθυμίσεις τὴν «Φροσύνην» καὶ τὴν «Παραμονήν»; Τί μελωδικὰ καὶ τί περίεργα κράματα ἀπαντᾶτε μέσα εἰς αὐτὰ ἡρωϊκῆς ἐνεργείας καὶ ἐν ταύτῃ φιλοσοφικῆς ἀκινήσιας, φλογερῶν πατριωτῶν καὶ νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων, ἀπλοϊκῶν ὀρεσιβίων καὶ ἐν ταύτῃ δεινῶν πολιτειολόγων, σατραπικῶν ἡθῶν καὶ ἀγγελικῆς ἀγνότητος· ἀλλὰ πάντες οὗτοι οἱ ἥρωες τῶν δραμάτων τοῦ Ῥαγκαβῆ, οἱ μὴ ἀναπνέοντες τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς γῆς, ἀλλ' οὐδὲ διαμορφούμενοι κατὰ συμβολικόν τινα τύπον ὑπερόχου ποιητικῆς ἀληθείας, οἱ

πλήρεις ἀνακολουθειῶν καὶ ἀντιφάσεων, τὰ φιλοκάλως καὶ πλουσίως ἐνδεδυσμένα νευρόσπαστα ταῦτα, οἱ μελοδραματικοὶ καὶ μεγαλορρήμονες οὗτοι Φατούλῃδες καὶ Περικλέτοι, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ῥαγκαβῆς ἐκφράζει πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὰς σκέψεις του καὶ τὰ αἰσθήματά του, εὐρυτέρας καὶ βαθυτέρας ἀπηχῆσεις τῆς περὶ αὐτὸν κοινωνίας· πάντες οὗτοι εἶνε ἀπὸ κορυφῆς μέχρις ὀνύχων κοινοβουλευτικοὶ ῥήτορες, ἀκάματοι συζητηταί, μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς των. Ὁ Μουχτάρ τοῦ Ἀληπάσᾶ ὁμιλεῖ, κατὰ τὴν φράσιν αὐτοῦ τοῦ Ῥαγκαβῆ, «ὡς ἐνθουσιώδης φοιτητῆς Γερμανικοῦ πανεπιστημίου.» ἡ σύζυγος τοῦ Ἀληπάσᾶ, ἡ Ἐμινέ, εἶνε ἄνευ ὑπερβολῆς ἁγία, ὁ Γεώργιος Ἀύγερινός ἀσκεῖ αὐτὰπάρνησιν καὶ ἐγκαρτέρησιν πολὺ ἀνωτέραν τῆς τῶν μαρτύρων τοῦ Χριστιανισμοῦ· ὁ Φλώρος σφάζει τοὺς Τούρκους ὡς ἀρνία καὶ λαλεῖ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ὡς ὁ Σωκράτης· εἶνε ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρχαιογνώστης καὶ εὐρυμαθής, ὡς αὐτὸς ὁ ποιητής, ἢ μᾶλλον εἶνε αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Ῥαγκαβῆ τὸ ἐγκυκλοπαιδικώτατον εἰς λόγους καὶ εἰς ἔργα. Ὁ Φλώρος εἶνε ὀλίγον ἀπὸ ὅλα. Βυρώνιος ἥρωες, καὶ συνωμότης μετὰ τοῦ Ῥήγα· θρησκευτικὸς ποιητής ὡς ὁ Λαμαρτίνος, ἀπογοητευμένος ἐραστής, καὶ τρόμος τῶν τυράννων. Ἀλλὰ καὶ Ἐμινέ καὶ Μουχτάρ καὶ Ἀύγερινός καὶ Φλώρος καὶ πάντες οἱ δραματικοὶ ἥρωες τοῦ Ῥαγκαβῆ φροντίζουν πάντοτε νὰ ἐκφέρουν τοὺς δεκαπεντασυλλάβους ἢ τοὺς ἰάμβους των μετ' ἐπιμελείας καὶ τάξεως καὶ μεθοδικότητος ἀκαδημαϊκῆς. Οἱ συνωμῶται τῆς «Παραμονῆς» λησμονοῦνται ἐν τῷ μεταξῷ εἰς μακρὰν συζήτησιν περὶ τοῦ πότερον ἐκ τῶν πολιτευμάτων εἶνε προτιμότερον· τὸ ἀριστοκρατικὸν ἢ τὸ δημοκρατικόν; Ὁ Φλώρος ἐν τῇ τελευταίᾳ πράξει μανθάνει ὅτι ὁ ἄγνωστος νέος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸ κλέφτικον λημέρι, ἦτον ἡ Δάφνη του, καὶ ὅτι ἡ Δάφνη, ὁ μέγας ἥρωας του, ἦτο νεκρά, καὶ τί πράττει; πῶς ἐκδηλώνει τὴν συγκίνησιν του; Ἐκφωνεῖ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας συντεταγμένον λογίδιον ἢ λυρικὸν ποιημάτιον μὲ μίαν εὐφυᾶ παρομοίωσιν ἐν τέλει, μὲ ἐν ὁμοίῳ, παραστατικώτατον. Δὲν λέγω ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ῥαγκαβῆ δὲν ἀπαντᾶτε καὶ ἀληθινὴν ποίησιν καὶ σκηναίς τινας ἀληθῶς κατασκευαστάς· οὐδὲ διατείνομαι ὅτι τὸ ποιητικὸν κάλλος πέπει ἢ δύναται νὰ ἀποφεύγῃ τὸν ῥητορικὸν κόσμον· κάθε ἄλλο. Ἀλλὰ θέλω νὰ εἶπω ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Ῥαγκαβῆ χαρακτηρίζει ὅχι ἡ ποιητικὴ δύναμις, ἀλλ' ἡ ῥητορικὴ εὐρέπεια, προσδίδουσα εἰς ταῦτα οὐχὶ τὴν ἄφθιτον μαρμαρυγὴν τῶν καλλιτεχνημάτων, ἀλλὰ παροδικὴν τινα λάμψιν στερουμένην θερμότητος. Καὶ τοῦ καθαρῶς καλλιτεχνικοῦ στοιχείου ἐν τῇ δραματικῇ καὶ τῇ λυρικῇ καὶ τῇ ἐπικῇ ποιήσει τοῦ Ῥαγκαβῆ ὑπε-

ρέχει ὑπὸ ποικίλας ἐπιδράσεις κλασικῶν καὶ ρωμαντικῶν ἰδεῶν καὶ κοινοτοπιῶν καὶ φιλοσοφικῶν καὶ φιλογολικῶν ἀναγνώσεων, τὸ περιγραφικόν, τὸ ἀποφθεγματικόν, τὸ διδασκτικόν, τὸ δημοσιογραφικόν στοιχεῖον.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς οὐσιώδεις ταύτας ἀτελείας τὸ ἔργον τοῦ Ῥαγκαθῆ εἶνε ἀξιοσημείωτον. Ὁ «Δούκας» παρέχει μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα τοῦ Βυζαντινοῦ βίου, κατοπτρίζων ὁλόκληρον ἐποχὴν. Οἱ «Τριάκοντα» εἶνε ἴσως τὸ δραματικώτερον καὶ τελειότερον τῶν ἔργων του, ἐν τῷ ὁποίῳ — ἂν καὶ ἐξωτερικῇ ὁλως — ὑφίσταται κάποια ἁρμονία μεταξὺ τοῦ ἀρχαικοῦ τοῦ θέματος καὶ τοῦ ἀρχαικοῦ τῆς γλώσσης. Ὁ «Γάμος τοῦ Κουτρούλη», παραμένει κωμωδία μοναδικὴ ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλογολίᾳ, ἀριστοφάνειος, ἂν καὶ τὸ ἀριστοφάνειον αὐτῆς ἀκριβῶς, περιορίζεται μόνον ἐν τῇ ἐπιβολῇ τοῦ συγγραφέως νὰ ἀποδώσῃ διὰ τῆς νέας προσωδίας τὰ ἀρχαῖα μέτρα· κυρίως ὄχι κωμωδία, ἀλλὰ πολιτικὸν ποίημα ἐκ διαλόγου καὶ χορῶν, ἴσον πρὸς τὸ ὅποιον δὲν κατώρθωσε νὰ συγγράψῃ ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος, ὁ θεωρούμενος ἐν τούτοις ὡς ὁ μόνος πολιτικὸς ποιητὴς παρ' ἡμῖν. Ἡ «Διὸς Ἐπίσκεψις» εἶνε ἀκόμη περιεργότερον δραμάτιον· εἰδὸς τι φαντασμαγορικοῦ μίμου, ὀλίγον μικροσκοπικὴ παρωδία τοῦ Φάουστ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Ζεὺς ὑποδύεται πρόσωπον χυδαίου ὁμογενοῦς, ὁ χυδαῖος στιχορράφος Κωνσταντῖνος Λύγδαμις αἵρεται εἰς συμβολικὴν παράστασιν τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, ὁ Ἑρμῆς παίζει ῥόλον Μεριστοφελούς, καὶ ὁ ποιητὴς εὐρίσκει εὐκαιρίαν νὰ καταστρώσῃ κομφοτάτους ῥυθμοὺς μετὰ πλουσιωτάτων ὁμοιοκαταληξιῶν ἀλλὰ δι' ὑποψύχρου φράσεως :

Τὴν ψυχὴν δὸς εἰς ὅ,τι ἡδύνει,
Κ' εἰς πᾶν τὸ ἐπέραστον.
Θὰ εἶνε τὸ πέρας τῶν
Ἡ μακρὰ τοῦ θανάτου ὁδὸν.

Τὰς ὁρμὰς εὐχαρίστει καὶ θάλπει
Τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματος·
Ὁ τάφος ἀόμματος
Καὶ τυφλαὶ καὶ βωβαὶ εἶν' αἱ κάλπαι.

Δρόπαι ἀπολύσεις, ὅπου τὰς εὐρίσκεις.
Ἰδονὰς καὶ τέρψεις, ὅπως ἡμπορεῖς·
Τὰ ὀρεῖα χεῖλ' αἰεὶ τῆς παιδίσκης.
Καὶ τὸν οἶνον ῥόφα εἰς τοὺς ἀμφορεῖς.

Ὁ «Διονύσου πλοῦς» καὶ ὁ «Γοργὸς Ἰέραξ» εἶνε ἀδελφεῖς ἐμπνεύσεως καὶ τὰ ποιητικώτερα ἴσως τῶν ἔργων του. Ἄλλοι θαυμάζουσιν αὐτὰ ὡς πρότυπα στιχορρηγικῆς εὐρυθυμίας μόνον· ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ἐν ταυτῷ καὶ ὡς πρότυπα ποιητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ καλλιτεχνικῆς δυνάμεως, ἔργα σημαντικά, φέροντα τὴν σφραγίδα οὐχὶ στιγμιαίως τινὸς ἐξάψεως καὶ πατριωτικῆς ἢ ἄλλης τινὸς μέ-

θους, ἀλλὰ τῆς φωτεινῆς καὶ αἰωνίας ιδέας ἡ ὁποία περιβάλλεται πρὸς ἀποκάλυψιν ἐαυτῆς τὸ ἁρμόζον ἐνδυμα.

Ὑπελείποντο πολλὰ ἀκόμη νὰ ῥηθῶσι περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ῥαγκαθῆ, κυρίως δὲ περὶ τῶν μετρικῶν καὶ γλωσσικῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐξεφράσθησαν δι' αὐτοῦ. Ὁμοίως ὁ Ῥαγκαθῆς ὡς δημοσιογράφος ἠδύνατο νὰ μᾶς παράσχῃ ἀφορμὴν πρὸς ἐνδιαφερούσας ἀναδρομὰς καὶ παρεκβάσεις· οὐχ' ἤττον δὲ καὶ ὁ Ῥαγκαθῆς ὡς διδάσκαλος γενεᾶς ὅλης ποιητῶν, τῶν ὁποίων τὸ τελειότατον μαθητικὸν ὑπόδειγμα εἶνε ὁμολογουμένως ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ κ. Κλέων Ῥαγκαθῆς. Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων θὰ διαλάβω ἀνετώτερον ἐν προσεχεῖ εὐκαιρίᾳ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ συμπέρασμά μου εἶνε τὸ ἐξῆς : Τὸ ἔργον τοῦ Ῥαγκαθῆ ὁμοιάζει μακροθῆν πρὸς ἐπιβλητικὸν μνημεῖον· ἀλλὰ πράγματι δὲν εἶνε μνημεῖον, ἀλλὰ σωρὸς μόνον λαμπροῦ ὕλικου ἐπιμελῶς ἐστοιβαγμένου πρὸς κατασκευὴν μνημεῖου· τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ῥαγκαθῆ, τὸ εὐρὺ καὶ ὀγκῶδες στερεῖται ἀρχιτεκτονικῆς ἐνότητος καὶ εὐρυθυμίας.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἐ Δ Ὡ Κ' Ἐ Κ Ε Ι

Ἑλλήν κηπουρὸς ἐν Αὐστραλίᾳ

Ἀναγινώσκωμεν ἐν ἀγγλικῷ περιοδικῷ : Πορτοκάλια, σύκα, ἐλαίαι καὶ σταφυλαὶ παράγονται τανῦν εὐκόλως ἐν Αὐστραλίᾳ, κ' ἐξάγονται εἰς πολλὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἀγγέλλεται ὅτι Ἑλλήν κηπουρὸς ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι αἱ ἀποικιακαὶ ὁπώραι εἶνε κατωτέρας ποιότητος τῶν ἐν Σμύρνῃ καὶ Ἀθῆναις παραγομένων. Εὐθὺς ἡ ἰδέα αὕτη περιῆλθεν εἰς γνώσιν τοῦ ἐπὶ τῆς Γεωργίας τμήματος ἐν τῇ Νέᾳ Μεσημβρινῇ Οὐαλίᾳ, οἱ Ἀγγλοὶ πρόξενοι ἐν Νεαπόλει καὶ Μασσαλίᾳ διετάχθησαν νὰ ἐξετάσωσι καὶ ὑποδείξωσι τὰ κάλλιστα εἶδη τῶν σταφυλῶν, σύκων καὶ ἐλαίων, τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ παραγομένων· καὶ ὅταν τὰ δείγματα φθάσωσιν εἰς τὴν Αὐστραλίαν, δοκιμαί· πρόκειται νὰ γείνωσιν εἰς τοὺς διαφόρους κατὰ τὴν ἀποικίαν σταθμοὺς πρὸς παραγωγὴν τῶν ὅσον ἔνεστι τελειοτέρων ποικιλιῶν ἐκάστου γένους ὁπώρας.

Ἀδελφὴς ἀπολογία

Ἡ μήτηρ συλλαμβάνει τὴν κόρην της γράφουσιν ἐπὶ κομποῦ χάρτου ἐρωτικὴν ἐπιστολήν, ἥτις τελειώνει μετὰ τοὺς ἐξῆς λόγους : «Σὲ πιστεύω, σ' ἀγαπῶ καὶ πάντοτε θὰ σ' ἀγαπῶ».

Ἡ Μ ἡ τ η ρ (αὐστηρῶς) : Τί εἶνε αὐτὰ ἐδῶ Κατίνα ;

Ἡ Κ ὁ ρ η (μετὰ ὕψους ὁσίας Μαρίας) : Τίποτε, μητέρα... ἐδοκίμαζα τὴν πέννα... ἂν γράφῃ !